

Regionale agrocomplexen in Nederland

De agrarische sector kan men in enge zin en in ruime zin definiëren. In enge zin bestaat de agrarische sector uitsluitend uit de landbouw, dat wil zeggen de voortbrenging van primaire landbouwproducten (voornamelijk voedsel). In ruime zin wordt daar de toeleverende en de afnemende industrie, de agribusiness, aan toegevoegd. Dit geheel, landbouw plus agribusiness, wordt aangeduid als 'agrocomplex'. Het doel van dit artikel is het belang te schetsen van regionaal-economische agrocomplexen. Het agrocomplex kan zowel betrekking hebben op de agrarische sector als geheel als ook op onderdelen daarvan. Zo kan er sprake zijn van een akkerbouwcomplex, een veeteeltcomplex, een tuinbouwcomplex etc. In een regionaal agrocomplex is er sprake van een ruimtelijke clustering van agrarische activiteiten. De glastuinbouw in het Westland is daar een voorbeeld van. In dit artikel concentreren we ons op de gehele agrarische sector in de brede betekenis van het woord.

Wim Heijman

Regionale input-outputtabellen

Op basis van regionale input-outputtabellen is het mogelijk de omvang van regionale agrocomplexen vast te stellen. De meest recente regionale tabellen zijn gemaakt voor 1992. Tabel 1 laat zien hoe een regionale input-outputtabel in gecomprimeerde vorm eruit ziet. Als voorbeeld bespreken we hier de provincie Friesland.

In 1992 bedroeg de toegevoegde waarde van de Friese landbouw (1) 621 mln euro. Om de omvang van het agrocomplex voor deze provincie vast te stellen, moeten hierbij de aan het agrocomplex toe te rekenen aandeel in de toegevoegde waarde van de overige sectoren (2) worden opgeteld. De Friese landbouw leverde voor 574 mln aan de overige sectoren. Bovendien werd door de overige sectoren voor 493 mln aan landbouwproducten uit overig Nederland en het

buitenland geïmporteerd. Dit is samen 1067 mln. Het totale verbruik van de overige sectoren is 6649 mln. Het aandeel van landbouwproducten daarin is dus 16,05%. Dit houdt in dat de toegevoegde waarde van de overige sectoren voor dat percentage moet worden toegerekend aan het agrocomplex; dit is $0,1605 \times 7598 = 1219,48$ mln. De totale toegevoegde waarde van het agrocomplex komt hiermee op: $621 + 1219,48 = 1840,48$ mln. De totale toegevoegde waarde gerealiseerd in Friesland bedraagt 8219 mln in 1992. Deze kan dus voor 22,4% worden toegerekend aan het agrocomplex. Het aandeel van uitsluitend de primaire landbouwsector (621 mln) in de totale toegevoegde waarde van Friesland is maar 7,6% van het totaal in dat jaar.

Agrocomplexen

Tabel 2 geeft het overzicht voor alle provincies. Vergelijken we bijvoorbeeld Friesland met Zuid-Holland, dan valt

op dat absoluut gezien het agrocomplex in Zuid-Holland groter is dan het Friese agrocomplex (4764,97 mln euro voor Zuid-Holland tegen 1840,48 mln euro voor Friesland) maar dat de relatieve betekenis van het Friese agrocomplex groter is dan die van het Zuid-Hollandse (22,4% voor Friesland tegen 8,5% voor Zuid-Holland).

Het verband tussen landbouw en agribusiness op regionaal niveau kan worden bestudeerd met lineaire regressie tussen de toegevoegde waarde van de agribusiness (afhankelijke variabele, kolom 4) enerzijds en de toegevoegde waarde van de landbouw (onafhankelijke variabele, kolom 3) anderzijds. De waarde van de regressiecoëfficiënt is 1,33 ($t=3,95$, $R^2=0,61$). Het verband tussen de omvang van de regionale landbouw en de regionale agribusiness blijkt dus vrij sterk te zijn. Dit betekent dat de agribusiness geenszins een 'footloose' activiteit is, maar voor een groot deel gebonden is aan de regionale landbouwproductie. Uiteraard zijn er uitzonderingen op deze regel. Zo is bijvoorbeeld de productie van chocolade geheel gebaseerd op de invoer van cacao uit het buitenland. Overigens is deze regionale gebondenheid van de agribusiness geheel in overeenstemming met de vestigingsplaatstheorie, die voorspelt dat een industrie die bulkgrondstoffen verwerkt uit het oogpunt van minimalisering van de transportkosten zich zal vestigen op de locatie waar deze worden geproduceerd. Regionale clustering van agrarische activiteiten leidt dan ook tot een vergroting van de efficiency van de productie.

Tot slot kijken we naar de zogenoemde lokatiequotiënten van landbouw, agribusiness en agrocomplex. Een lokatiequotiënt is gelijk aan het relatieve aandeel van de betreffende sector in de totale toegevoegde waarde van een provincie gedeeld door het relatieve aandeel van de sector in de totale nationale toegevoegde waarde. Het geeft aan in hoeverre regio's gespecialiseerd zijn in een bepaalde activiteit vergeleken met het land als geheel. Een lokatiequotiënt van onder de 1 houdt in dat de provincie niet gespecialiseerd is, een lokatiequotiënt van boven de 1 betekent dat de provincie juist wel gespecialiseerd is in de betreffende activiteiten. Zo is het aandeel van de landbouw in de

Tabel 1:

Gecomprimeerde regionale input-outputtabel voor de provincie Friesland, 1992 (mln euro's).

	(1)	(2)	Finale vraag	Totaal
Landbouw (1)	65	574	436	1075
Overige sectoren (2)	83	1857	12307	14247
Import landbouwproducten	79	493	6	578
Overige import	227	3725	3648	7600
Totaal verbruik	454	6649	16397	23500
Toegevoegde waarde	621	7598		8219
Totaal	1075	14247	16397	31719

Bron: RUG/CBS (1999).

totale toegevoegde waarde in Nederland in 1992 gelijk aan 3,8% (zie tabel 2). Het aandeel van de landbouw in de toegevoegde waarde van de provincie Noord-Holland bedraagt slechts 2,0%. Het lokatiequotiënt voor de landbouw in Noord-Holland is nu gelijk aan $2,0\%/3,8\%=0,53$. Dit houdt in dat de landbouw ondervertegenwoordigd is en dat deze provincie niet in landbouw is gespecialiseerd. In figuur 1 zien we de lokatiequotiënten voor de landbouw, de agribusiness en het agrocomplex voor alle provincies.

Het valt op dat vooral de provincies Friesland, Drenthe, Overijssel en Gelderland gespecialiseerd zijn in het agrocomplex. Verder kunnen we zien dat Flevoland weliswaar gespecialiseerd is in landbouw, maar dat de agribusiness er ondervertegenwoordigd is. Met uitzondering van de provincie Flevoland komt ook in figuur 1 de regionale binding tussen landbouw en agribusiness duidelijk tot uiting.

Conclusies

Uit de analyse volgt een drietal conclusies. De eerste conclusie is dat de agribusiness voor een groot deel regionaal gebonden is aan de landbouw in agrocomplexen en dat we de betekenis van de landbouw voor de nationale economie niet los gezien kan worden van die van de agribusiness. Als we het nationale belang van de landbouw alleen maar afmeten aan haar bijdrage aan de toegevoegde waarde (ca. 3,5%) dan onderschatten we dan ook haar betekenis. De tweede conclusie is dat in 1992 het aandeel van het agrocomplex

Tabel 2:

Toegevoegde waarde (TW) van het agrocomplex per provincie, 1992, in miljoenen euro's (kolommen 6, 7 en 8 in percentages).

Provincie	TW Totaal	TW Landb.	TW Agrib.	TW Agrocom.	Aand. Landb.	Aand. Agrib.	Aand Agrocom.
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)=(3)+(4)	(6)	(7)	(8)=(6)+(7)
Groningen	11411	319	757	1076	2,8	6,6	9,4
Friesland	8219	621	1219	1840	7,6	14,8	22,4
Drenthe	6227	369	561	930	5,9	9,0	14,9
Overijss.	14842	738	1427	165	5,0	9,6	14,6
Gelderl.	26599	1113	3225	4338	4,2	12,1	16,3
Utrecht	18700	316	1108	1424	1,7	5,9	7,6
N. Holl.	44515	889	1909	2798	2,0	4,3	6,3
Z. Holl.	55816	2309	2456	4765	4,1	4,4	8,5
Zeeland	5573	269	160	429	4,8	2,9	7,7
N. Brab.	35928	1478	2855	4333	4,1	8,0	12,1
Z. Limb.	16199	689	785	1474	4,3	4,9	9,2
Flevoland	2808	352	95	447	12,5	3,4	15,9
Totaal	246837	9462	16557	26019	3,8	6,7	10,5

Bron: Heijman, 2002.

in de toegevoegde waarde ongeveer 10,5 % bedroeg. Dit percentage is vrij stabiel. In 2003 wordt dat aandeel op iets meer dan 10% geschat (LEI, 2003). De derde conclusie is dat de omvang en relatieve betekenis van landbouw, agribusiness en agrocomplex sterke regionale verschillen vertoont. Zo variëren de relatieve aandelen van het agrocomplex in de regionale toegevoegde waarde van meer dan 22% (Friesland) tot 6,3% (Noord-Holland). Overigens kunnen analyses als bovenstaande alleen worden uitgevoerd met behulp van zo recent mogelijke regionale input-outputtabellen. Het is dan ook spijtig dat het CBS hierin slechts mondjesmaat voorziet.

De ruimtelijke clustering van agrarische activiteiten in agrocomplexen leidt tot een efficiëntere productie, die de concurrentiepositie van de Nederlandse landbouw ten goede komt. Met name in een vrijere markt zou dat doorslaggevend kunnen zijn voor het toekomstig succes van de Nederlandse agrarische sector. Het beleid zou daarom een verdergaande ruimtelijke clustering van agrarische activiteiten moeten bevorderen.

Heijman W.J.M., 2002. Regionale Economie. Eburon, Delft.
LEI, 2003. Landbouw-Economisch Bericht. Den Haag.
RUG/CBS, 1999. Regionale samenhang in Nederland. REG-publicatie 20, Groningen.

Figuur 1: Lokatiequotiënten voor landbouw, agribusiness en agrocomplex voor de 12 provincies, 1992.

